

Oheň a moudrost Jeana-Féryho Rebela (1666-1747)

Jean-Féry Rebel se vynořuje ze stínu svých současníků, zvláště Lullyho, aby přesvědčil o kráse své hudby. Publikum pražských Letních slavností staré hudby slyšelo jeho symfonii Živly a vidělo i choreografické ztvárnění této hudby. Rebel byl zázračným hudebním dítětem a chráněncem krále Ludvíka XV. a jako celá tehdejší plejáda Francouzů komponoval především balety. Houslista Andrew Manze, který hraje jeho sonáty, se domnívá, že jeho hudba je dokonalou symbiózou italského ohně a génia s francouzskou moudrostí a jemností. My se o tom můžeme přesvědčit v našem semináři, který bude věnován právě hudbě Jeana-Féryho Rebela. Budeme vybírat především z nahrávek jeho komorních a orchestrálních skladeb, které pořídily vynikající soubory, specializované na historicky stylovou interpretaci; jeden z nich nese případný název Ensemble Rebel. A se zmíněným houslistou Andrewem Manzem spoluúčinkují cembalista Richard Egarr a hráč na violu da gamba Jaap ter Linden.

V pokročilém věku, až po své sedmdesátce, napsal Jean-Féry Rebel onu programní skladbu o stvoření světa s názvem *Les éléments – Živly*. V předmluvě k tisku partitury upozorňuje, že první část má funkci introdukce – má naznačit chaos, který vládne mezi všemi čtyřmi živly v přírodě. Bas má svými zemitými, svázanými tóny imitovat zemi, flétny prostřednictvím vzestupných a sestupných běhů proudění a bublání vody, vítr charakterizují ornamenty i držené tóny malé flétny a plameny ohně zase brilantní běhy houslí. Chaos dokreslují i odvážné harmonické modulace. Na svoji dobu neslýchaným experimentem byl počáteční společný souzvuk všech tónů harmonické mollové stupnice d moll. Kdyby si Rebel celou věc znovu promyslel a tento úvodní akord, představující prvotní chaos, z partitury vyškrtl, možná by se dnes nemusel vynořovat z nezasloužené temnoty.

Ale teď už dejme prostor hudbě. Jean-Féry Rebel: *Les éléments – Živly*. Hraje orchestr Musica antiqua Köln, který řídí Reinhard Goebel. Skladba pochází z roku 1737 a má deset částí: Chaos – Air pro housle, země a voda – Chaconne symbolizující oheň – Air, Štěbetání ptáků charakterizující vzduch; další části jsou nadepsány Slavíci – Rondeau, Air pro lásku – Loure – Sicilienne – Caprice – a na úplný závěr zařadil Rebel dva Tambouriny.

Jean-Féry Rebel: Les éléments. Symphonie nouvelle pro dvoje housle, dvě flétny a continuo

[1/5 Jean-Féry Rebel - Les Eléments - YouTube](#)

[2/5 Jean-Féry Rebel - Les Eléments - YouTube](#)

[3/5 Jean-Féry Rebel - Les Eléments - YouTube](#)

[4/5 Jean-Féry Rebel - Les Eléments - YouTube](#)

[5/5 Jean-Féry Rebel - Les Eléments - YouTube](#)

V podání souboru Musica antiqua Köln, který řídil Reinhard Goebel, zazněla programní symfonie *Les éléments* – Živly z pera francouzského barokního mistra Jeana-Féryho Rebelu. Harmonická smělost ve vstupní části Chaos je i pro dnešní dobu velmi překvapivá, co říkáte, milí žáci?

Jaký vlastně Rebel byl? Co se týkalo lidské stránky, byl to prý klidný, tichý, skromný, zdrženlivý džentlmen. Pokud bychom o něm měli hovořit jako o umělci, museli bychom konstatovat, že to byl vynikající houslista, cembalista a skladatel, kterému osud dopřál dlouhý život i kariéru a který na počátku 18. století platil za jednoho z nejvýznačnějších hudebníků v Paříži.

Vstupme nyní do světa jeho komorní hudby, neboť – jak se domnívá houslista Andrew Manze – právě v komorní hudbě nalezneme některé z Rebelových nejkrásnějších klenotů. „Jsou tu dvě sbírky, psané v devadesátých letech 17. století, jedna obsahuje *Tombeau de Monsieur de Lulli*, hold jeho zesnulému učiteli,“ říká Manze a dodává, že Rebel zde používá basovou violu srdcervoucím způsobem. Avšak čestné místo v Rebelově tvorbě podle něho jistě náleží houslovým sonátám, z nichž některé si budeme moci poslechnout. Interpreti naší nahrávky je nastudovali na základě prvního vydání sbírky z roku 1713, uloženého v Britské knihovně. Houslista Andrew Manze, cembalista Richard Egarr a gambista Jaap ter Linden nám teď zahrají Rebelovu Sonátu a moll. Její tři věty jsou nadepsány: Lentement/Viste – Grave – Légèrement.

Jean-Féry Rebel: Sonáta č. 3 a moll

[Jean-Féry Rebel \(1666-1747\) Violin Sonatas, Andrew Manze – YouTube](#)

(od času [41:27](#))

Houslista Andrew Manze, cembalista Richard Egarr a gambista Jaap ter Linden přednesli Sonátu č. 3 a moll Jeana-Féryho Rebela. Kdo poslouchal pozorně, jistě postřehl, že gambista tu nebyl jen doprovázejícím hráčem, ale v určitém okamžiku se stal rovnocenným partnerem houslisty. Vysvětlení nabízí už sám název sbírky, který zní: *Sonáty pro sólové housle včetně několika sólových pasáží pro gambu*. Manze k tomu podotýká: „Opět je viola použita za účelem vyprávění, to když ji Rebel osvobozuje od basové linky a nechává ji hrát v duu s houslemi, jednou jako druhý hlas, jindy jako hlas rovnocenný a příležitostně tak dominantní, že degraduje housle do otrocké role.“ Poslechněme si tedy, jak se Andrew Manze v této otrocké roli cítí. Ve třetí větě Rebelovy Sonáty e moll je jeho pánem Jaap ter Linden, no a Richard Egarr u cembala i tentokrát plní neomylně svou roli – zahušťování harmonie. Jednotlivé věty sonáty jsou nadepsány: Gracieusement, Viste, Recit très doux-Gai a ještě jednou Viste.

Jean-Féry Rebel: Sonáta č. 4 e moll

[Jean-Féry Rebel \(1666-1747\) Violin Sonatas, Andrew Manze – YouTube](#)

(od času [1:07:37](#))

Tak to byla další ukázka hudby Jeana-Féryho Rebela, hudby, která slučuje kvality francouzské a italské školy; směšuje italský oheň a génia s francouzskou moudrostí a jemností. Houslista Andrew Manze, cembalista Richard Egarr a hráč na violu da gamba Jaap ter Linden nám dali opět nahlédnout do sbírky Rebelových nejkrásnějších komorních skladeb, houslových sonát z roku 1713. Vyslechli jsme Sonátu č. 4 e moll. Titulní stránka prvního vydání těchto sonát vypovídá o Rebelově jmenování jedním z králových houslistů a o jeho členství v Královské hudební akademii.

Jean-Féry Rebel se narodil roku 1666 v Paříži. Když mu bylo osm let, ohromil prý svou hrou na housle jak krále, tak i Jeana-Baptistu Lullyho, který se vzápětí stal jeho učitelem. Svá učňovská léta strávil Rebel jako hráč v orchestrech, které později řídil, v Královské hudební akademii při pařížské Opeře a ve slavných *Vingt-quatre Violons du roi* – Dvaceti čtyřech králových houslích. Nějaký čas působil také jako ředitel proslulých Concert Spirituel a od roku 1718 byl komorním skladatelem pro Ludvíka XV., přičemž se věnoval téměř výlučně světské, instrumentální hudbě. Jeho pokus o proniknutí do světa opery skončil neúspěchem a už se nikdy neopakoval. Rebel nepsal skoro žádnou církevní hudbu, skoro žádnou vokální hudbu a vůbec nic pro sólový klávesový nástroj. Co se týká jeho sedmi

baletů, to byla průkopnická díla, obzvláště *Les Caractères de la Danse* – Charaktery tance – z doby kolem roku 1715. V tomto případě šlo o první dílo svého druhu, které bylo napsáno pro konkrétní tanečnici, mademoiselle Françoise Prévost. My si teď Rebelovu suitu Charaktery tance dopřejeme v podání Bremer Barockorchester a souboru Alta Danza. V rychlém sledu na sebe navazují tyto části: Preludium, Courante, Menuet, Bourrée, Chaconne, Sarabande, Gigue, Rigaudon, Passepied, Gavotte, Sonate, Loure, Musette a ještě jedna Sonate.

Jean-Féry Rebel: *Les Caractères de la Danse* – Charaktery tance

[Jean-Féry Rebel: Les Caractères de la Danse – Bremer Barockorchester, Alta Danza – YouTube](#)

Bremer Barockorchester provedl společně se souborem Alta Danza suitu *Les Caractères de la Danse* – Charaktery tance, kterou Jean-Féry Rebel napsal někdy kolem roku 1715 pro slavnou francouzskou tanečnici mademoiselle Françoise Prévost. Mimochodem, v roce 1726 použila tuto skladbu i její žačka Marie-Anne Cupis, známá jako La Camargo, a sice pro svůj debut v pařížské Opeře. A ještě něco: ohnivě finále své skladby Charaktery tance Rebel znovu použil ve čtvrté větě své houslové sonáty D dur. I tuto skladbu si můžeme poslechnout. Přednesou nám ji houslista Andrew Manze, cembalista Richard Egarr a hráč na violu da gamba Jaap ter Linden. Jednotlivé věty sonáty jsou nadepsány: Viste/Grave/Légèrement – Sarabande – Viste – Gigue.

Jean-Féry Rebel: Sonáta č. 5 D dur

[Jean-Féry Rebel \(1666-1747\) Violin Sonatas, Andrew Manze – YouTube](#)
(od času [11:24](#))

To bylo ještě jedno nahlédnutí do sbírky Rebelových houslových sonát z roku 1713; v podání hvězdného trojlístku interpretů, který tvoří houslista Andrew Manze, cembalista Richard Egarr a gambista Jaap ter Linden, jsme vyslechli Sonátu č. 5 D dur.

Rebel pocházel z hudebnické dynastie, jejíž členové působili jako zpěváci, instrumentalisté a skladatelé od poloviny 17. století do roku 1775 na francouzském královském dvoře a v Královské akademii. Rebelův otec Jean se věnoval zpěvu, a sice jako tenorista ve službách Ludvíka XIV. Jean-Féry Rebel byl ve svých osmi letech představen pařížskému dvoru jako houslový zázrak. Už jsme se zmínili o

tom, že mu osud dopřál, aby se mohl těšit z dlouhé a plodné kariéry, jednak jako houslista, jednak jako skladatel. Začínal jako člen dvora Ludvíka XIV.; v roce 1699 – to mu bylo třiatřicet let – se stal prvním houslistou Královské hudební akademie a o rok později doprovázel vévodu z Anjou do Španělska. Po svém návratu v roce 1705 získal místo ve slavných *Vingt-quatre Violons du roi* – Dvaceti čtyřech králových houslích. To byl první z mnoha úřadů u dvora, na které dosáhl. Ten nejvýznamnější přišel nepochybně s udělením titulu královského komorního skladatele.

Pokud by někdo stále pochyboval o pravdivosti slov Andrewa Manzeho, který tvrdí, že hudba Jeana-Féryho Rebela je dokonalou symbiózou italského ohně a génia s francouzskou moudrostí a jemností, necht' pozorně poslouchá následující Triovou sonátu g moll pro dvoje housle a basso continuo s podtitulem *L'Immortelle* – Nesmrtelná. Hraje Ensemble Rebel ve složení: Jörg-Michael Schwarz a Karen Marie Marmer (barokní housle), Gail-Ann Schroeder (viola da gamba) a Pieter Dirksen (cembalo).

Jean-Féry Rebel: Triová sonáta pro dvoje housle a basso continuo g moll „L'Immortelle“

["L'Immortelle", Trio Sonata in G minor – YouTube](#)

Dozněla Triová sonáta g moll pro dvoje housle a basso continuo s podtitulem *L'Immortelle* – Nesmrtelná, skladba Jeana-Féryho Rebela. Hrál vynikající soubor, který si říká Ensemble Rebel, jmenovitě Jörg-Michael Schwarz a Karen Marie Marmer (barokní housle), Gail-Ann Schroeder (viola da gamba) a Pieter Dirksen (cembalo).

Než dáme opět prostor hudbě, kterou jsme donedávna neměli možnost slyšet, vraťme se ještě na chvíli k osobě Jeana-Féryho Rebela. Víme, že ho jako talentovaného chlapce podporoval dvorní skladatel Jean-Baptiste Lully. Rebel se pak postupně stal koncertním mistrem Královské akademie, cembalovým doprovazečem Malého sboru Královské akademie (tuto funkci hned o rok později předal svému třináctiletému synovi Françoisovi) a dirigentem královského smyčcového orchestru a baletů ve dvorním divadle. V Akademii byl rovněž učitelem hudby. Od konce dvacátých let předával postupně všechny své funkce synovi Françoisovi a po zbytek života se věnoval pouze kompozici. Mimochodem, právě François se z celé rodiny nejvíce prosadil – jako houslový virtuos, skladatel a operní ředitel. Život jeho otce Jeana-Féryho Rebela se uzavřel v Paříži 2. ledna

1747 ve věku 80 let. Jeho současníci o něm mluvili jako o velmi váženém skladateli.

Triová sonáta g moll pro dvoje housle a basso continuo s podtitulem *L'Immortelle* – Nesmrtelná, kterou jsme před chvílí vyslechli, je součástí významné sbírky dvanácti dvouhlasých a tříhlasých sonát, kterou Rebel vydal tiskem v Paříži roku 1712. Skladby však byly prokazatelně zkomponovány už v roce 1695. My si z této Rebelovy sbírky poslechneme ještě Triovou sonátu A dur pro dvoje housle a basso continuo s podtitulem „*La Flore*“ – Flora. I tato skladba více než přesvědčivě dokládá pravdivost slov Andrewa Manzeho, který na adresu Rebelovy hudby poznamenává, že je dokonalou symbiózou italského ohně a génia s francouzskou moudrostí a jemností. A ještě něco: Rebel byl jedním z prvních skladatelů, kteří našli ve francouzské hudbě místo pro typicky italskou formu triové sonáty.

Těším se, milí žáci, že se se mnou opět podělíte o své postřehy; můžete je zasílat na e-mail: jarmila.novotna@zusvpetrova.cz. A teď už Ensemble Rebel, konkrétně Jörg-Michael Schwarz a Karen Marie Marmer (barokní housle), Gail-Ann Schroeder (viola da gamba) a Pieter Dirksen (cembalo).

Jean-Féry Rebel: Triová sonáta pro dvoje housle a basso continuo A dur „La Flore“
["La Flore", Trio Sonata in A major – YouTube](#)